

НАЦІОНАЛЬНІ СОЮЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ: МІЖ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ І ДЕРЖАВОЮ¹

Стецюк Н.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Висвітлюються питання особливостей розвитку конституціоналізму в Європі після Першої світової війни, характерних ознак «міжвоєнних» конституцій та перших спроб правового регулювання статусу національних меншин. Проаналізовано систему конституційно-правового регулювання статусу національних меншин в Українській Народній Республіці, його історичне значення та можливості застосування в сучасних умовах.

Ключові слова: національні меншини, права та свободи людини, Конституція Української Народної Республіки, конституціоналізм.

Stetsyuk N.V.

National unions in the Ukrainian People's Republic: between civil society and state

The article highlights the issues of the special aspects of the constitutionalism development in Europe after World War One, the characteristics of the "Inter-War" constitutions, and the first attempts at legal regulation of the national minorities' status. The constitutional regulation of the national minorities' status in the Ukrainian People's Republic, its historical value, and possible application under modern conditions are analyzed.

Keywords: national minorities, human rights, and freedoms, Constitution of the Ukrainian People's Republic, constitutionalism.

У наші дні низка європейських країн відзначає соту річницю від часу свого створення. Після закінчення Першої світової війни, як відомо, виникли нові («молоді») національні держави, території яких раніше входили до складу Австро-Угорської, Німецької та Російської імперій. Всі вони стали на шлях конституційного розвитку, як правило, провели національні Установчі Збори (конституанти) та прийняли свої конституції. Тоді побачили світ конституції Німеччини (1919 р.) Фінляндії (1919 р.), Австрії (1920 р.), Естонії (1920 р.), Угорщини (1920 р.), Чехословаччини (1920 р.), Польщі (1921 р.), Югославії (1921 р.), Литви (1922 р.), Латвії (1922 р.), Румунії (1923 р.) та інші. Саме вони започаткували т.з. «другу хвилю» еволюції змісту конституцій. Для цих конституцій характерним було, зокрема, включення до предмету конституційного регулювання суспільних відносин економічного та соціального характеру, розширення конституційно визначених меж впливу (втручання) держави в життя суспільства та індивіда (особи), уконституювання політичних партій та профспілок, закріплення (розширення)

¹ *Стецюк Н.В. Національні союзи в Українській народній республіці: між громадянським суспільством і державою* / Н.В. Стецюк // Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 року) / Кафедра конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка і навчально-науковий центр романського права. – Київ.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – 398 с. – С. 285-289.

соціально-економічних прав та свобод тощо [1, с. 31]. Все це, в тій чи іншій мірі, закладає підґрунтя для початку процесу конституціоналізації взаємовідносин громадянського суспільства і органів публічної влади. Особливо рельєфно останнє проглядалося у конституціях Веймарської (Німецької) та Австрійської республік. Так, «Конституції Німецької Держави» (11 серпня 1919 р.) містила низку положень, предметом регулювання яких була сфера функціонування громадянського суспільства (розділи «Окрема особистість», «Соціальне ціле» (шлюб, сім'я, діти, – Н.С.), «Релігія і релігійні громади», «Господарське життя» [2, с. 29-35]). Лютневої (1917 р.) революції в Росії, зокрема прийняття трьох Універсалів Української Центральної Ради. Адже, та ж сама Центральна Рада і була реальним втіленням тогочасного громадянського суспільства як такого. Про те, напевно найбільшим проявом реального процесу конституціоналізації взаємовідносин громадянського суспільства і органів публічної влади стала поява розділу VII Конституції УНР – «Національні союзи». Цим розділом фактично став «Закон Центральної ради про національно-персональну автономію», прийнятий 9 січня 1918 року.

Відповідно до положень Конституції УНР, «кожна з населяючих Україну націй» мала право в межах УНР на національно-персональну автономію, «цебто право на самостійне устроєння свого національного життя, що здійснюється через органи Національного Союзу, влада якого шириться на всіх його членів, незалежно від місця і поселення в УНР. Це є невіднімаєме право націй, і ні одна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена в ньому». (ст. 69). При цьому, «націям – великоруській, єврейській і польській – право на національно-персональну автономію давалося силою закону (Конституцією УНР – Н.С.). «Нації ж білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька та болгарська можуть скористуватися правом національно-персональної автономії, якщо до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації зокрема, підписана не менш як 10 000 громадян УНР без різниці полу і віри, не обмежених по суду у своїх політичних правах, що заявляють про належність свою до даної нації» (ст. 70). Національним Союзам надавалася можливість «користуватися правом законодавства і врядування», виключного права «представництва даної нації, яка живе на території УНР, перед державними і громадськими установами. Національний Союз мав право встановлювати свій щорічний бюджет і наділявся правом оподаткування своїх членів на підставах, установлених для загальнодержавного оподаткування, за своєю відповідальністю «робити позики й приймати інші фінансові заходи» для забезпечення своєї діяльності. Передбачалося, що «обсяг справ, належних до компетенції Національного Союзу й окремих його органів, як рівно і устрій установ» буде визначено постановою Установчих Зборів даної нації. Натомість, прийняті постанови, які торкаються обсягу компетенції Національного Союзу, мали належати до «розгляду і ствердження Всенародними Зборами УНР. В той же самий час, у випадку появи незгідности, які можуть виникати між національними Установчими Зборами і Всенародними Зборами УНР, розв'язуються погоджуючою комісією, котра складається з однакового числа представників від цих установ». Так само, всі «суперечки по питанню

компетенції», які могли б виникати між органами Національного Союзу з одного боку та органами державного урядування, місцевого самоврядування і інших Національних Союзів з другого боку, мали б «розв'язуватись» адміністративним судом [3, с. 99-101].

Правову оцінку «національних союзів» (за Конституцією УНР) як суспільно-політичного та державно-правового явища у свій час дали Л.Бич, М.Василенко, М.Грушевський, С.Дністрянський, О.Ейхельман, В.Старосольський, А.Яковлів та інші вчені правознавці того часу, а також громадські та політичні діячі. Так, професор Львівського та Українського Вільного у Празі університетів Станіслав Дністрянський (1870-1935) писав, що «цілком оригінальні основи мають постанови української конституції про т.зв. національні союзи», що дозволяли в повній мірі реалізувати національним меншинам, насамперед, свої культурні права [4, с. 315]. Згодом, відомий діяч єврейського національного руху, член Української Центральної Ради Соломон Гольдельман (1885-1971), згадуючи часи УНР напише, зокрема, про «виключну оригінальність автономного статусу єврейської меншості в Україні, у зразковому характері цього статусу. Національно-конституційний стан, створений законом про національно-персональну автономію єврейської меншості в Україні, стоїть окремо в усій історії єврейського народу в розсіянні, і є визначним і неповторним явищем у спробах урегулювання міжнаціональних стосунків в багатонаціональних державах» [5, с. 11-12].

Досвід уконституювання відносин між громадянським суспільно-культурною, мовною та релігійною самобутністю всіх корінних народів і національних меншин України» [6] – потребує свого належного законодавчого забезпечення. Окремо, слід звернути увагу на ту обставину, що ситуація навколо правового статусу корінних народів в Україні, зокрема кримських татар, серйозно загострилась через незаконну анексію Криму Російською Федерацією у 2014 році.

Література:

1. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. - К.: АртЕк, Вища школа, 1997. – 372 с. С.29-35.
2. Дурдиневский В.Н. Послевоенные конституции запада. Выпуск II. Германия. – Чехия. – Австрия. – Сербо-Хорватословения. – Румыния. – Ленинград: Государственное издательство, 1924.
3. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упор. Верстюк В.Ф. (кер.), Бойко О.Д. та ін.. – К.: Наукова думка, 1997. – 422 с.
4. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Том I. – Прага: Наклад Українського Університету в Празі, 1923.
5. Соломон Гольдельман. Жидівська національна автономія в Україні 1917-1920. - Мюнхен – Париж – Єрусалим: «Дніпрова хвиля», 1967. -138 с.
6. Конституція України / Верховна Рада України: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2019. – 146 с.